

Begrijpen is rondgaan in cirkels

R.Ruard Ganzevoort

Lezing TSU ? ongeveer 1990

Ik heb mijn verhaal vandaag de titel gegeven: Begrijpen is rondgaan in cirkels. Dat is een indirect citaat uit een boek over hermeneutiek.¹ Daarmee geef ik ook de kern weer van mijn betoog. Ik geloof dat het van groot belang is om het begrijpen niet te zien als een lineair maar als een circulair proces. In de loop van mijn verhaal hoop ik dat wat duidelijker te maken. Overigens gaat het mij daarbij niet om een academische vraag. Het is er juist te doen om in het pastoraat dichterbij mensen te komen. Hoe kunnen we mensen het beste gaan begrijpen in de dingen die ze meemaken? Dat zijn vragen waar het om gaat. Daarom wil ik ook beginnen een verhaal te vertellen. Natuurlijk heb ik de naam en allerlei details veranderd om het gegeven vertrouwen niet te schaden, maar de grote lijn is waarheidsgetrouw. Na dat levensverhaal wil ik met jullie nadenken over wat ik noem de hermeneutiek van de crisis, dat wil zeggen: wat is een crisis nu eigenlijk, en hoe kunnen we beter verstaan wat daar gebeurt. Ik geef dan ook een model van hoe dat volgens mij in elkaar zit. Mijn derde punt gaat dan nader in op de cirkel van het betekenis geven. Dat brengt ons weer tot een beter verstaan van wat pastoraat is. Ik rond af met een definitie van hermeneutisch pastoraat.

HET VERHAAL VAN SIMONE

Simone is halverwege de dertig, huisvrouw en moeder van zes kinderen. Ze komt uit een degelijk gereformeerd gezin. Na haar trouwen met een hervormde jongen zijn ze nog jaren lid geweest van een redelijk vrijzinnige gereformeerde kerk. Al die tijd hebben ze zich ook ingezet voor de gemeente. Nadat haar vierde kind geboren was begonnen de spanningen in het huwelijk zo op te lopen dat het uiteindelijk op een scheiding uitliep. Dat had onder meer ook te maken met de veel te kleine woning en de enorme drukte van haar man Theo. Het duurde niet lang na de scheiding of Simone en Theo bleken niet zonder elkaar te kunnen en na een niet al te lange periode trokken ze weer bij elkaar in. Na een jaar of wat wisten ze een groter huis te krijgen. Dat was wel in een andere stad, maar dat kwam wel goed uit om afstand te nemen van het verleden. In de nieuwe woonplaats hadden ze geen behoefte meer aan de kerk, omdat ze sterk het gevoel

---

1. Bauman, Z., *Hermeneutics and social science*, 1978, Columbia Univ. Press, New York; geciteerd in Gerkin, C.V., *The Living Human Document*, 1984, Abingdon Nashville, vertaald geciteerd in Ganzevoort, *Levensverhalen*, 1989, Voorhoeve, Den Haag.

hadden dat ze in de moeilijke periode die ze doorgemaakt hadden geen enkele steun hadden gehad aan de kerk, ook al hadden ze zich zo ingezet. Kort na hun hereniging werd Simone weer zwanger van nummer vijf, en twee jaar later stond nummer zes in het trouwboekje bijgeschreven. Dat moest ook maar genoeg zijn, vonden de ouders eensgezind. De redenen voor die beslissing waren de niet onuitputtelijke ruimte van het huis, de aandacht die de kinderen nodig hadden en bij een te groot gezin onvoldoende zouden krijgen. Een reden die daar nog bij kwam was de zwakke rug van Simone. Vanaf de derde geboorte was ze elke keer verder achteruit gegaan, totdat ze bij de laatste drie maanden na de geboorte plat had moeten liggen, en een gezinshulp de hele dag alles over moest nemen, wat natuurlijk weer de nodige spanningen met zich meebracht. Goed, dit op een rijtje gezet hebbende was het voor de ouders duidelijk dat verdere zwangerschappen niet gewenst waren, en Theo liet zich kort na de geboorte van de laatste steriliseren. Tot zover de voorgeschiedenis.

We schrijven twee jaar later wanneer blijkt dat Simone toch weer in verwachting is. Bij onderzoek bleek een spontaan herstel te zijn opgetreden, waardoor de sterilisatie ongedaan was gemaakt. Deze situatie brengt Simone en Theo in een probleem-situatie. Aan de ene kant staat nog steeds de beslissing dat zes kinderen voldoende is met de daarbij horende zwaarwegende motieven, aan de andere kant is er het feit dat ze allebei van mening zijn dat ook dit kind levensrecht heeft. Ze zijn al jaren tegen abortus geweest -afgezien van extreme gevallen- en kunnen dus in deze situatie niet zomaar een beslissing nemen. Wanneer ze dan na een buitengewoon afmattende afweging toch besluiten een abortus te laten plaatsvinden ervaren ze dit als de beste keus uit twee kwaden. Vanuit de directe omgeving van vrienden, familie en dergelijke ervaren Simone en Theo een afkeurende houding. Niemand veroordeelt ze met zoveel woorden, maar iedereen probeert ze van mening te doen veranderen, bijvoorbeeld door aan te bieden een jaar lang hulp in de huishouding te betalen. Toch besluiten Simone en Theo door te zetten, en na nog een week en de verplichte dagen bedenktijd vindt de abortus plaats.

Na deze gebeurtenissen begint met name voor Simone een proces van wat zij zelf noemt rouwverwerking. Daarbij spelen factoren als schuldgevoel enerzijds en verzet tegen de onpastorale maar wel normerende omgeving anderzijds een grote rol. Ten diepste komt Simone op de vraag uit die haar hele leven al op de achtergrond heeft gespeeld: haar bestaansrecht. Nu ze vanuit haar omgeving een sterke afwijzing ervaart is het voor haar de vraag of ze zichzelf wel kan aanvaarden. Ze merkt nu ook dat de inzet die ze voor de kerk heeft gehad altijd het karakter heeft gehad van voor wat hoort wat: omdat zij zich zo inzette had ze het recht verworven op aandacht en zorg. Toen dat uitbleef voelde ze zich verraden.

In de loop van de tijd leert Simone een zelfbeeld opbouwen waarbij ze van zichzelf de grenzen en tekortkomingen accepteert. Ze aanvaardt bijvoorbeeld dat ze een zwakke gezondheid heeft en dus niet alles aankan wat een volmaakte moeder voor haar gevoel moet kunnen. Ze aanvaardt dat ze fouten maakt en

daarbij een schuld op zich laadt die ze niet zomaar zelf kan opheffen. Ze aanvaardt dat haar bestaan niet afhankelijk is van de aandacht of waardering van andere mensen, maar dat ze er mag zijn. Zomaar. Ten diepste ontdekt ze daarin wat genade² is, en dat brengt haar tot een nieuwe betrokkenheid bij het geloof, en indirect ook bij de kerk.

DE HERMENEUTIEK VAN DE CRISIS

Tot zover het verhaal van Simone. U begrijpt dat ik in het kader van deze middag geen complete analyse kan geven van haar situatie. Maar wat ik wel kan is aan dit verhaal laten zien wat een crisis is en hoe een en ander daarin functioneert. Ik kom daarmee aan mijn tweede punt: de hermeneutiek van de crisis. Voorafgaand daaraan moet ik misschien heel kort vermelden wat ik versta onder hermeneutiek. Bij hermeneutiek gaat het voor mij om het interpreterend tot verstaan komen. Daarbij worden de diverse elementen die om interpretatie vragen samengevoegd tot een zingevend verhaal.

Welnu: een hermeneutische benadering van de crisis begint daarom niet bij de crisis zelf, want de crisis vindt niet plaats in het luchtledige. Op het moment van de crisis is er al een persoon die van alles en nog wat meegemaakt heeft en die in de loop van haar leven al heel wat geïnterpreteerd heeft. Zij heeft al een heel levensverhaal geschreven. Onder een levensverhaal verstaan we het patroon van interpretaties waardoor iemand zin, betekenis en waarde probeert te ontdekken in zijn leven en de gebeurtenissen die zich daarin voordoen. Voor dit gegeven gebruiken anderen de term betekenisstructuur, paradigma, assumptieve wereld, model, biografie of levenslijn.³ Ik kies toch voor de term levensverhaal, omdat je daardoor ten eerste minder statisch denkt dan bij modellen en structuren, en bovendien de mogelijkheid biedt om inzichten uit bijvoorbeeld literaire wetenschappen en exegese toe te passen. Niet voor niets noemde een van de grondleggers van het moderne pastoraat de mens een living human document.⁴

Goed, dat levensverhaal bestaat dus al. Dat begint geschreven te worden vanaf de eerste ervaringen van het kind. Het kind merkt bijvoorbeeld dat de ouders komen als het roept, en dat wordt geïnterpreteerd als een basis van vertrouwen.⁵ Bij elke gebeurtenis is er een confrontatie tussen het bestaande levensverhaal en de nieuwe gebeurtenis die om interpretatie, betekenis, zingeving vraagt. Soms lukt dat, en dan is er niets aan de hand. Soms lukt het ook niet, omdat de nieuwe ervaring niet past in het oude verhaal, en dan kan of de ervaring worden ontkend, of het levensverhaal worden losgelaten. Dat is natuurlijk bedreigend, en vandaar dat veel

---

2. vgl Ganzevoort, R.R., *Mag ik er zijn, over genade en veroordeling*, 1990, Kok-Voorhoeve, Kampen

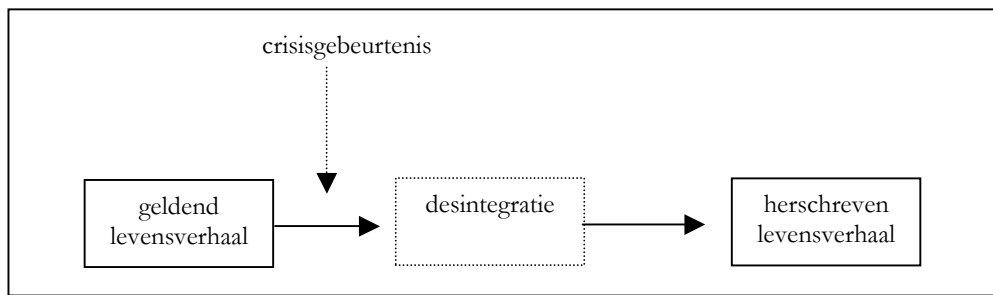
3. Janoff-Bulman, R. & Timko, C., *Coping with traumatic Life Events, the role of denial in light of people's assumptive worlds*, in: Snyder, C.R. & Ford, C.E., *Coping with negative Life Events*, 1987, Plenum New York; Bons-Storm, R., *Hoe gaat het met jou, pastoraat als komen tot verstaan*, 1989, Kok Kampen

4. Anton Boisen; geciteerd o.a. in Gerkin, die deze term als titel overnam. 1984, Abingdon Nashville

5. Eriksons 'Basic Trust'

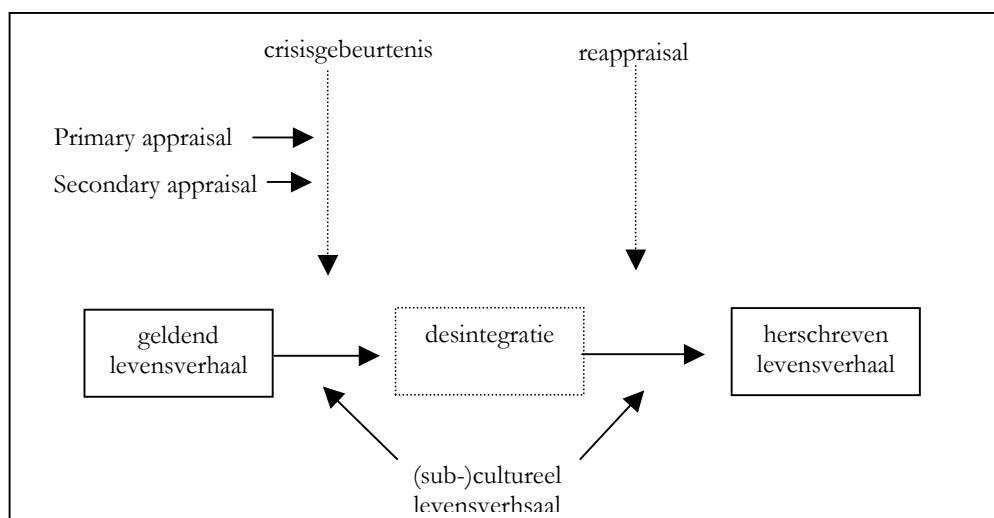
mensen aan hun levensverhaal vasthouden, ook al klopt dat volgens buitenstaanders niet met de feiten. Maar soms zijn de nieuwe ervaringen zo ingrijpend en onontkenbaar, en bovendien zo in tegenspraak met het bestaande levensverhaal dat het levensverhaal wel moet worden losgelaten. Ik denk bijvoorbeeld aan een kind dat leeft met dat vertrouwen als basis en dan door een incest-ervaring een volstrekt andere interpretatie moet geven. In zo'n geval is er niet tot een zingevende interpretatie te komen en zal het levensverhaal verbrokkelen, desintegreren. Dat is vanuit mijn gezichtspunt gezien een crisis. Niet het gebeuren dat de crisis veroorzaakt, ook niet het psychologische gebrek aan evenwicht, maar de desintegratie van het interpretatiekader, het niet meer betekenis kunnen geven aan de gebeurtenissen van het leven. Crisisverwerking is dan het schrijven van een nieuw levensverhaal waarin wel zin en betekenis wordt gevonden. In een schema komt dat er bijvoorbeeld als volgt uit te zien:

Schema 1

Uiteraard zijn er verschillende factoren die hierbij van belang zijn. Ik wil die diverse factoren graag kort toelichten aan de hand van een uitgebreidere versie van hetzelfde schema:

Schema 2

Het eerste dat hopelijk opvalt wanneer we dit schema naast het vorige leggen, dat is dat er tussen de crisisgebeurtenis en de crisis een tweetal factoren zit die appraisal zijn genoemd. Dit woord komt uit psychologische onderzoek naar Coping, dat wil zeggen het omgaan met en verwerken van ernstige Life Events oftewel levensgebeurtenissen. Onder appraisal verstaan we inschatting, taxering. Daarbij wordt onderscheiden tussen de primary en de secondary appraisal.⁶ De eerste is de taxering van de bedreiging, terwijl de tweede de hulpbronnen inschat. Wanneer de situatie als zeer bedreigend of schadelijk wordt ingeschat, terwijl bovendien de hulpbronnen als onvoldoende worden getaxeed, dán komt het tot een crisis. Zo omschrijft Andriessen een crisis als een stoornis in het evenwicht die zo omvattend is dat je er niet aan voorbij kunt gaan en zo diepgaand dat je er met eigen middelen niet te boven komt.⁷

Het tweede dat op zal vallen is het feit dat het (sub-)culturele levensverhaal hier in dit model ook een rol speelt. Niemand interpreteert zijn leven helemaal in een luchtledige, voortdurend heb je daarbij mensen om je heen als oriëntatiepunt, als baken om je koers op af te stemmen. Het kan zijn dat je je daarbij helemaal houdt aan wat je omgeving zegt; het kan ook dat je daar juist voortdurend tegenin gaat. In beide gevallen word je echter beïnvloed door het levensverhaal van de omgeving. Deze invloed komt op twee plaatsen naar voren: zowel bij de verboddeling van het oude levensverhaal als bij het schrijven van het nieuwe. Zo kan het zijn dat bijvoorbeeld een pinkstergemeente voor iemand de belangrijke sociale omgeving vormt. Wanneer dan in die gemeente gebedsgenezing een belangrijke plaats heeft en iemand die gehandicapt is geraakt ondanks veel gebeden niet geneest kan deze sociale omgeving een belangrijke rol spelen bij het verboddelken van het levensverhaal, omdat dan geen betekenis kan worden gegeven aan het feit van de handicap. Stel nou dat zo iemand op een of andere wijze de crisis doorkomt, dan kan het heel goed zijn dat dezelfde sociale omgeving ook weer een belangrijke rol speelt bij het herschreven levensverhaal, als de persoon in kwestie merkt dat er mensen zijn die hem aanvaarden en liefhebben.

Zo komt het met de verschillende factoren in het herschrijven van het levensverhaal tot een re-appraisal: een herwaardering van de situatie, waardoor de bedreiging is afgewend. Met name de drie vormen van appraisal in dit schema zijn natuurlijk hermeneutische categorieën.

Het wordt tijd om te laten zien hoe het verhaal van Simone en het hermeneutische schema op elkaar passen. Ik heb immers gesuggereerd dat een hermeneutische benadering ons helpt om mensen beter te begrijpen, met name in crisissituaties. Nou blijkt in de situatie waar Simone in terecht komt dat ze haar leven eigenlijk steeds interpreteert in termen van geaccepteerd worden. Haar levensverhaal hangt er sterk mee samen dat de mensen om haar heen haar

---

6. O.a. Lazarus, R.S., *Psychological stress and the Coping process*, 1966, McGraw-Hill, New York

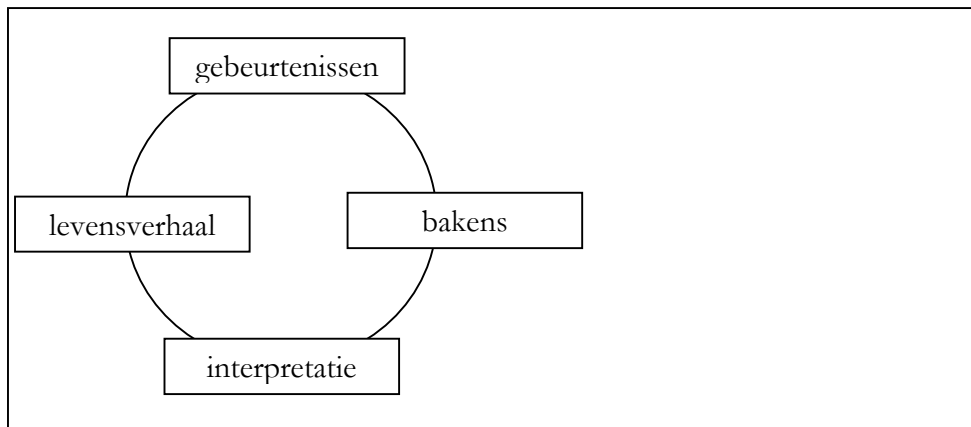
7. Andriessen, H.C.I., *Volwassenheid in perspectief*, 1984 Dekker & van der Vegt Nijmegen, 152

aanvaarden, en zolang dat gebeurt is er niets aan de hand. Wanneer zij en Theo uit elkaar groeien dreigt wel een crisis, maar die wordt snel bezworen doordat ze weer bij elkaar komen. En ook de weerstand die ze ervaart bij het feit dat de kerk haar minder steunt dan ze dacht te hebben verdiend kan ze nog verdringen. Maar: op het moment dat ze het feit van een abortus moet verwerken is dat iets dat met haar levensverhaal niet te verenigen is. Dan komen de wortels bloot te liggen en is ze gedwongen tot een grondige heroriëntatie. Het schuldgevoel wijst er op dat ze iets doet dat niet klopt met haar levensverhaal, en dat gekoppeld met het feit dat ze het haar omgeving niet meer naar de zin kan maken, en dat die omgeving haar laat merken haar besluit af te keuren leidt ertoe dat ze haar geldende levensverhaal los moet laten. Ze komt met die interpretaties niet meer tot een zinvolle betekenis, en dat betekent dat een werkelijke crisis een feit is. Daarmee is ook de sociale omgeving in het schema geïllustreerd. De crisisgebeurtenis wordt een crisis omdat ze zich gedwongen voelt tot een abortus, het gevaar is te groot, en de hulpbronnen blijken afwezig, want ze wordt vanuit haar omgeving aangevallen. Daar ziet u de primary en de secondary appraisal. In de reappraisal tenslotte krijgt de abortus een andere plaats, omdat ze zichzelf leert aanvaarden als iemand met tekortkomingen. Ze houdt dus wel dezelfde houding ten opzichte van abortus, maar ze kan het nu aanvaarden, omdat ze in haar nieuwe levensverhaal niet langer volmaakt hoeft te zijn. Ik moet het hier helaas heel beperkt weergeven, maar ik hoop toch dat hier iets duidelijk wordt van hoe een hermeneutische benadering meer inzicht kan geven in crisis en crisisverwerking.

DE HERMENEUTISCHE CIRKEL

Om de relatie tussen Simone en haar omgeving nog wat verder uit te werken moet ik nog een begrip introduceren. Ik bedoel de zogenaamde 'hermeneutische cirkel'. Dit begrip beschrijft het fenomeen van het tot verstaan komen als volgt: Als je iets gaat begrijpen of verstaan, dan is het niet zo dat het lineair van niet-verstaan naar wel-verstaan gaat. Het begint altijd al met een voor-verstaan, een situatie van gedeeltelijk verstaan, waardoor we in ontmoeting kunnen komen met dat wat we willen gaan verstaan. In de ontmoeting komen we tot een dieper verstaan. Zo kun je een tekst vele malen lezen en steeds meer gaan begrijpen. Maar ook een mens leer je steeds beter kennen. Dezelfde elementen kunnen een steeds andere betekenis krijgen. Eigenlijk zou je dit dus een hermeneutische spiraal moeten noemen, maar goed, het heet nu eenmaal een cirkel, dus daar zullen we het bij laten. Zo kunnen we het interpreteren van een mens, het betekenis-geven in de vorm van een cirkel weergeven:

Schema 3

In een voortdurende cirkelgang gaat het van het geldende levensverhaal naar de gebeurtenissen die om een betekenis vragen. Met die vraag gaat het dan naar de bakens, de oriëntatiepunten of -personen, en vanuit die punten komt het dan tot een interpretatie van de gebeurtenissen, waaruit dan weer een vernieuwd levensverhaal volgt. Dat kan hetzelfde levensverhaal zijn waarin de nieuwe gebeurtenissen zijn opgenomen, het kan ook een heel nieuw levensverhaal verhaal zijn omdat het oude verhaal als niet langer kloppend en zingevend werd ervaren.

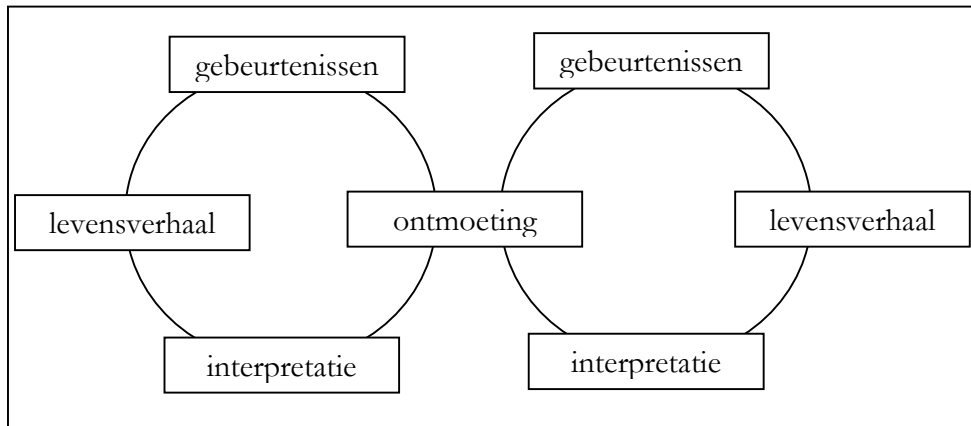
Maar het is natuurlijk niet alleen dit individu dat zo'n hermeneutische cirkel doorloopt, hetzelfde geldt voor de mensen uit haar directe sociale omgeving. Dan is dus ook de interactie met die omgeving geen één-richtingsverkeer; er vindt daar een wederzijdse beïnvloeding plaats. Dat is genoemd het versmelten van de horizonten.⁸ De horizonten van twee verhalen raken elkaar en in de versmelting daarvan kan het komen tot een verandering van het verhaal van één van beiden of natuurlijk van allebei. Zo is een echte ontmoeting meer dan alleen maar communicatie. Bij een werkelijke ontmoeting verander je ook.⁹ Zo kunnen we de ontmoeting met de omgeving als volgt schetsen:

---

8. zie o.m. Gerkin, *Living Human Document*, 45; Veltkamp, *pastoraat als gelijkenis*, 1989 Kok Kampen, 206

9. Donga, *Ontmoeting*, 1989, Narratio Hardinxveld, 109

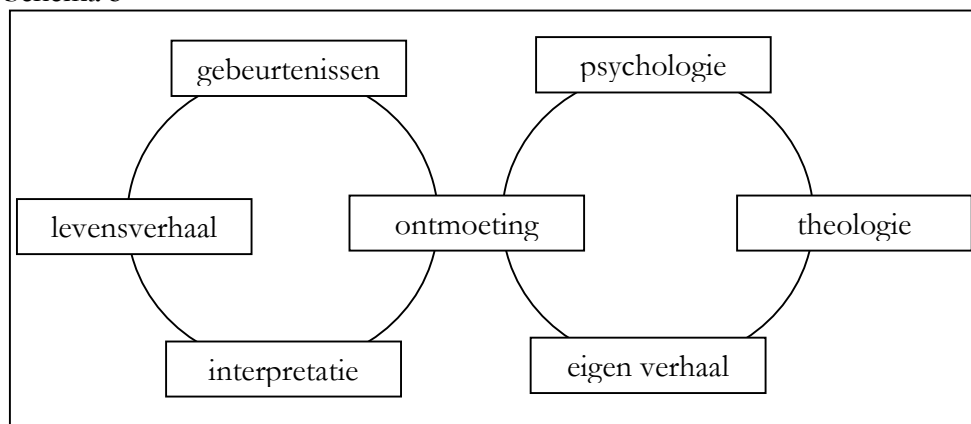
Schema 4

Het blijkt uit dit schema onmiddellijk dat een ontmoeting geen eenzijdig proces is. Waar werkelijk ontmoeting plaatsvindt staan ook beide partners in de ontmoeting open voor verandering. Natuurlijk gaat dat vooral op bij die bakens of oriëntatiepunten waar nog contact mee mogelijk is. Toch kan ook iemand die bijvoorbeeld al lang overleden is als bakens fungeren. Ook dan kan er sprake zijn van een ontmoeting, namelijk met het beeld van de oriëntatie-persoon. En in de ontmoeting kan dan ook dat beeld weer veranderen. Maar het meest voor de hand liggend is natuurlijk de ontmoeting met een levend persoon in de directe nabijheid.

Dit schema kunnen we ook weer aanpassen als het gaat om het specifieke van de pastorale relatie. Dan geeft het principe van de hermeneutische cirkel ons een beter inzicht in het functioneren van de relatie tussen twee gesprekspartners in het pastoraat. Ik gebruik met opzet de algemene term gesprekspartner in plaats van woorden als cliënt, confident, pastoraat, of wat dan ook. Ik geloof dat het belangrijk is ook in de omschrijvingen de fundamentele gelijkheid en wederzijdsheid te laten zien. Toch staat met name de beroeps-pastor natuurlijk ook met een eigen taak en bagage in het pastorale gesprek, en daarom moeten we het schema als volgt bijstellen:

Schema 5

In de pastorale ontmoeting ontmoeten de beide partners elkaar. Het wordt in dit schema heel duidelijk dat de pastor daarbij op gelijke wijze functioneert als zijn gesprekspartner. Ook de pastor wordt in de ontmoeting veranderd. Dat wisten we ook wel, maar het wordt door een hermeneutische analyse veel helderder. De pastor doorloopt in zijn hermeneutische cirkel de ontmoeting, en wat daar naar voren komt, zijn eigen levensverhaal, dat hem de eerste interpretatie verschaft, de vakkennis van theologie en -hoe gebrekkig ook- psychologie. Zo kan de pastor in de ontmoeting bijdragen aan een dieper verstaan.

HET LEVENSVERRHAAL VERSTAAN

Het is niet de bedoeling dat we vanmiddag in mooiklinkende vaagheden blijven steken. Daarom een paar korte opmerking over hoe we het levensverhaal kunnen gaan verstaan en hoe we het kunnen herschrijven. Het moet heel beknopt blijven, wie meer wil weten kan terecht bij de literatuurlijst.

Hoe krijg je het levensverhaal naar boven? Het is belangrijk om dan te letten op signalen. Die signalen merk je om te beginnen op bij de breekpunten van het levensverhaal. Daar waar geen betekenis kan worden gegeven blijkt hoe deze persoon gewend was betekenis te geven. Ook bij verwachtingen spreek het levensverhaal, omdat iemands verwachtingen in feite de doorgetrokken lijnen zijn van de rode draad. Wie alleen de dood nog maar verwacht verraad daarmee een rode draad die heel anders is dan iemand die carrière verwacht te maken. Ook beelden, herinneringen, waarde-oordelen met betrekking tot het eigen leven en emoties tonen vaak iets van de rode draad van het geldende levensverhaal. Daarnaast kun je op weg worden geholpen door de elementen van het verhaal. Uit de literaire wetenschappen leren we dat de plot, setting, karakter en toon van groot belang zijn. Plot betekent dat er lijn bestaat. Een begin wordt langs verschillende schakels verbonden met een voorlopig einde. Setting is het kader waarbinnen het verhaal zich afspeelt. Karakter wijst op de personen die in het verhaal een belangrijke rol spelen, en de toon heeft te maken met de emotionele atmosfeer van het verhaal. De toon verraad ook weer veel van het levensverhaal: een verhaal kan worden verteld als een neutrale documentaire, een luchtig blijspel, een intieme ontboezeming of een requisitoir voor de rechtbank. De gekozen vorm vertelt heel wat over het achterliggende levensverhaal.

In het bewustmaken van dit levensverhaal in de ontmoeting komen we tot de diepere laag van de bakens of oriëntatiepunten. Wie speelt een grote rol in het leven van onze gesprekspartner? Is er iets of iemand waardoor het leven bepaald wordt? Als we de bakens gevonden hebben kunnen we ontdekken of de bakens positief of negatief functioneren. In het eerste geval proberen we de positieve bakens te laten uitwerken in het verhaal; negatieve bakens proberen we samen om te buigen, of te vervangen door andere. Vanuit de nieuwe bakens, of de nieuwe verhouding tot de bakens gaan we dan op pad om dezelfde gebeurtenissen van een nieuwe betekenis te voorzien. In de hermeneutische cirkels van pastor en

gesprekspartner komen we tot steeds diepere lagen van verstaan. Nieuw verstaan is daarbij het doel, om zo zin en betekenis te kunnen geven aan de gebeurtenissen van ons leven.

NOG MEER CIRKELS

Eigenlijk zouden we nog twee cirkels hieraan moeten verbinden. De eerste cirkel is die van de cultuur of de subcultuur. Ook de cultuur kent namelijk een interpretatiekader of levensverhaal van waaruit bijvoorbeeld normen en waarden worden aangereikt. Wie bijvoorbeeld echtscheiding overweegt zal in de Bijlmer een heel andere ontmoeting met de cultuur hebben dan in de Alblasserwaard. Tegelijk is het zo dat ook de cultuur verandert door de ontmoeting met enkelingen, ook al gaat dat wat langzamer. Omdat nu beide gesprekspartners in het pastoraat geworteld zijn in de cultuur is het belangrijk om ook de versmelting van de horizonten van het persoonlijke en het collectieve op te merken. We leven niet in een isolement, maar in een netwerk van relaties, normen en waarden.

De vierde cirkel die ik hieraan wil verbinden is de cirkel van Gods openbaring. In het pastoraat zijn we niet alleen in gesprek als twee mensen met elkaar, maar ook samen met God. De Derde mengt zich in het gesprek.¹⁰ Dat gebeurt niet alleen maar via de pastor, die als een soort beroepsboodschapper zou functioneren. Wanneer de Here God werkelijk in het gesprek betrokken wordt kan Hij door zijn Heilige Geest langs beide cirkels in de ontmoeting inbreken. Soms spreekt Hij via de pastor tot de gesprekspartner, soms ook andersom.

Daarom laat ik deze dimensie ook niet opgaan in de cirkel van de pastor. Natuurlijk vertegenwoordigt de pastor in zijn ontmoeting met anderen altijd ook de christelijke traditie, maar hij heeft geen alleenrecht op de openbaring. Samen met zijn gesprekspartner zoekt ook de pastor naar de ontmoeting met de Heer, om in die ontmoeting allebei te veranderen. Het is deze wederkerigheid en gelijkheid die het pastoraat fundamenteel onderscheidt van allerlei vormen van psychologische therapie.

Mag er in het pastoraat ook geëvangeliseerd worden? Dat is een vraag die nu makkelijk gesteld kan worden, want de pastor brengt immers ook zijn eigen geloof en leven in de ontmoeting in. Hier wreekt zich ook een tegenstelling tussen de pastoraatstheologen. De ene helft zegt dat het gaat om het Woord dat altijd aan het woord moet komen, de ander zegt dat het draait om de gesprekspartner. Ik hoop dat het duidelijk wordt vanuit het principe van de hermeneutische cirkels dat zowel de gesprekspartner als de omgang met de Here God centraal staat. Het gaat juist vanuit een hermeneutisch perspectief om de ontmoeting tussen die twee.

---

10. Klein Kranenburg, E.S., *Trialoog, de Derde in het pastorale gesprek*, 1988, Boekencentrum, 's Gravenhage

Goed pastoraat brengt op de een of andere manier een ontmoeting tot stand tussen de gesprekspartners en de hogere werkelijkheid. Of dat in evangeliserende woorden moet gebeuren hangt af van de situatie. Soms is het voldoende om in de eigen nabijheid Gods genade uit te dragen, en soms is er ook niet meer mogelijk dan dat. Maar ook daarin zit iets van de ontmoeting met God.

AFRONDING

Zoals beloofd geef ik nog een definitie van hermeneutisch pastoraat. Veel uit de definitie zal herkenbaar zijn voor wie het voorgaande gehoord heeft. Naar mijn idee is een pastorale relatie vanuit een hermeneutisch perspectief te beschrijven als:

een persoonlijke relatie waarin de partners zich ten doel stellen voor Gods aangezicht samen intensief bezig te zijn met het interpreteren van de situatie, met het doel te komen tot een nieuw verstaan van het leven van één of meer partners in deze relatie.¹¹

Ik moet afronden. Ik hoop dat het duidelijk is geworden dat hermeneutisch pastoraat geen nieuwe techniek of methode is, maar een nieuwe manier van kijken naar wat we doen in het pastoraat. Natuurlijk is niet met iedereen een pastoraal gesprek mogelijk waarin het levensverhaal bewust wordt gemaakt en wordt herschreven. Soms is het zelfs onmogelijk om een gesprek te voeren. Ik denk aan mensen met afasie of dementie. Toch wil dat niet zeggen dat dan de hermeneutiek zinloos wordt; ze helpt ons in elk geval te verstaan wat we doen in zo'n ontmoeting. Ik ben er zelf van overtuigd dat dat rijke mogelijkheden biedt voor een dieper inzicht in de ontmoeting met mensen.

---

11. Ganzevoort, R.R., *Levensverhalen*, 88-89; vgl. Bons-Storm, R., *Kritisch bezig zijn met Pastoraat*, 1985, Boekencentrum Den Haag, 135: 'het met elkaar omgaan, met elkaar communiceren om er samen naar te zoeken wat het is om mens te zijn Coram Deo'.